

Humor a zenében

Dr. Berta Gyula

Apponyi Magánklinika, Kaposvár

A zene minden érzelmi rezdülést képes kifejezni, a bánatot, szomorúságot, fájdalmat, de az örömet, jókedvet, a derülni és a nevetni valót is. Egy zeneesztéta – nem kis elfogultsággal – azt írta, hogy a humor legmagasabb rendű formája a zenei humor. Mind a verbális, mind a képekben megjelenített vicc egyenes úton jut el az agyba, kimondja, vagy épp nem mondja ki azt, ami olyan kacagtató, míg a zenei tréfa közvetett módon, a műfaj eszközeivel képes hatni, és megnevettetni minket. Tréfás kedvű komponisták mindig voltak, egyre többre bukkanunk (elsősorban az internet bámulatós adatgazdagsága folytán), ugyanis egyre több régi dokumentum kerül elő, köztük humoros, nem egyszer neveltető zeneművek. Egyre több kortárs zeneszerző is él a humor, a groteszk és a paródia eszközeivel.

Sok humoros zene van, ami mindenkinél kiváltja a hatást, előképzettség és zenei ismeretek híján is. Vannak olyan humoros zeneművek is (legfőképp a paródiák), amelyek bizonyos zenei, műfaji ismereteket feltételeznek, hogy célba érjenek, de még ezek is képesek mindenkiből derűt, mosolygást kiváltani.

(Technikai megjegyzés: a hivatkozott zenék linkjeit a szövegbe illesztettük, így – amikor online kiadásunkban olvassa a cikket – közvetlenül rákattinthat a műre. Néhány zene QR-kódját is megtalálja a szerző képe mellett.)

Madarak hangját utánzó zenék

Feltűnően sok kakukk van a zeneirodalomban. Tulajdonképpen érthető: könnyű utánozni egy terc hangzat két hangját.

Legelső nyomait a trubadúr zenéknél találjuk. Mindenki ismeri az ebből az időből származó Kakukk kánont. Illusztrációnkban a King's Singers együttes adja elő (<https://www.youtube.com/watch?v=sMCA9nYnLWo>).

Ők éneklék Juan del Encina (1468–1529) spanyol dalszerző *¡Cucu, cucu!* című madrigálját is. Ennek alcíme: „Ha pisilni megy a feleséged, akkor is kísérd el!”, arra utal, hogy a kakukk előszeregettel pottyantja idegen fészekbe a tojásait, és ezzel a megcsalásnak, a férjek felszarvazásának lett a szimbóluma (<https://www.youtube.com/watch?v=QrRV4oS6Y1Q> – 0:20-tól kezdődik a zene).

Bernardo Pasquini (1637–1710) a maga korában az egyik legismertebb csembalójátékos és zeneszerző volt, akinek a művei ma is szerepelnek a csembalisták műsorán. A kora barokk idején állítólag a *Toccata con lo Scherzo del Cucco* volt a legnépszerűbb kakukkos zene (<https://www.youtube.com/watch?v=-XxinVO2QCM>).

Néhány évtizeddel később Louis-Claude Daquin (1694–1772) is szerepeltetett kakukkot a

**Juan del Encina
(1468–1529)**

Jacob Senleches
hárfáról szóló
dalának vicces
kottája

művében (Le coucou). Azóta is népszerű, gyakran szerepel a rádiók műsorán (https://www.youtube.com/watch?v=qzcls_o_Hel).

Georg Friedrich Händel (1685–1759) egyik nagyszerű orgonaversenyének allegro tételében szintén szól a kakukk. (https://www.youtube.com/watch?v=JpjW_celjcFo – 0:58-tól több ízben hallható).

Szivkönyv
a 15. századból

A 20. század egyik legismertebb magyar zeneszerzője, Ligeti György (1923–2006) a 80-as évek végén komponált néhány modern madrigált, köztük a kakukkról is. A ciklust a King's Singers számára írta, így könnyen össze tudjuk hasonlítani előadásukban a korábban említett pajzán ¡Cucu, cucu!-val. A szövege az előbbi variációja (https://www.youtube.com/watch?v=C0zuA_t4j5w).

Több madár hangja szól Ottorino Respighi (1879–1936) Madarak című szvitjében is (<https://www.youtube.com/watch?v=0YJ55DWcc-s>). A mű kifejezetten archaizáló, egyes tételeit 16-17. századi olasz, francia és holland zeneszerzők darabjai ihlették. Bernardo Pasquini zenéjét idéző előjátékkal indul, majd a galamb (03:01), a tyúk (07:33), a csalogány (10:36) és végül itt is a kakukk (14:28) szólal meg. Nagyon hangulatos, népszerű zene.

Egyéb állatok hangját utánozó zenék

Heinrich Ignaz Franz Biber (1644–1704) Sonata Representativa című művében (<https://www.youtube.com/watch?v=3VXcuaHwpac>) a kakukk mellett más állatok is megszólalnak. Rövid bevezető után előbb a fülemüle, majd a kakukk következik (2:13), aztán a békák (2:53), a tyúk (4:16) és a kakas (4:34), a fürj (4:53) és a macska (5:52) kap hangot, végül meglepő fordulattal a muskétások indulója (6:53) és egy tánc zárja a sort.

A macskák Carlo Farina (1600–1640) extravagáns capricciójában (Capriccio stravagante) is megszólalnak. A darab kis tételek sorozata, közjátékokkal. A szerző kora egyik virtuóz hegedűse volt, de amellett nagy újtó is: a zenetörténetben pont ebben a művében szerepelt először a pizzicato (pengetett húrok) és a col legno (a vonó fájával) az előadási előírások között (5:24-nél hallható ilyen játékmód). Az egész művet érdemes meghallgatni, sok, még mai füllel is disszonásnak ható „extravagáns” részlet van benne (https://www.youtube.com/watch?v=-_lyNNuYXcc). Halunk benne tyúkot, kakast (8:19), macskát (13:29) és kutyát (14:33). A macskás rész után mintha a szerző is azt mondaná, hogy brrrrrr.

Szergej Prokofjev (1891–1953) Péter és a farkas című zeneműve is „több szereplős” (<https://www.youtube.com/watch?v=lk4BO0TDiRQ>). Program-

zene, elég naiv történettel, de kiváló alkalmat ad több állat és ember-szereplő jellemzésére. A választott hangfelvétel 1964-ben készült, több változatot meghallgattam, a magyarul beszélők közül ez a felvétel az etalon, zeneileg is, és a narrátor (Bulla Elma) személye miatt is. Akár hallgatható „retro”-zeneként, a kor hangulatát az úttörők emlegetése idézi. A mű kiváló és didaktikus hangszerbemutató is: a kismadár témája fuvolán szól (1:05), a kacsáé oboán (2:31), a macskáé klarinéton (4:38), a farkasé három kürtön (8:32). A nagyapót fagott (6:18), Pétert vonóseggyüttes (7:18), a vadászokat pedig a trombita és az ütőhangszerek (16:42) szólaltatják meg.

Camille Saint-Saens (1835–1921) műve már a címében is az állatokat idézi: Állatok farsangja. Az alcíme szerint „humoros fantáziát” a szerző 1886-ban farsangi meglepetésként írta egy gordonkaművész felkérésére, két zongorára és kamarazenekearra.

Rendkívül színes, vitalitástól duzzadó muzsika, egyesek szerint ez a szerző zongoraversenye, mert nagyon igényes a zongoraszólam. A mű több mint állathangok utánzása, egyúttal közismert zeneművek paródiája is (<https://www.youtube.com/watch?v=hjaBGAfWGSU&list=PLCF0FBB50E67F9E40>).

A tételek egymás után:

1. tétel: Bevezetés és az oroszlánok királyi indulója. A zongora tremolója mintha azt a reszketést és félelmet ábrázolná, amivel valaki az oroszlánok megjelenésére reagál. A sivatag királyának bevonulása (0:44) egyre fényesebb zenével kezdődik. Az oroszlánok időnként elbődülnek (1:22-től), ezt a zongorafutamok jelzik.

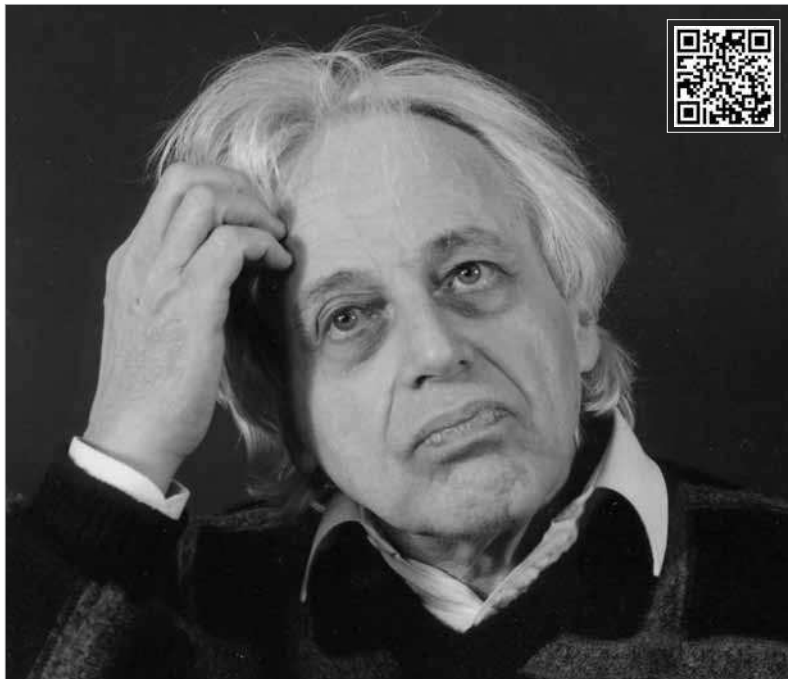
2. tétel: A tyúkok és kakasok (2:21). A tyúkok kapirgálnak, csipegetnek, a kakas kukorékol (2:54).

3. tétel: A vadzsamarak (3:19). Száguldozásukat gyors zongorafutamok adják vissza.

4. tétel: A teknősbékák (3:48). Lassú, vontott zene: a teknősbékák így „táncolják” Offenbach kánkánját. A végére kissé elfáradnak...

5. tétel: Az elefántok (6:01). A hasonlóan kecses hangszer, a nagybőgő kíséretére valcert „táncolnak”. A zene Berlioz: Szilfidek táncát és Mendelssohn: Szentivánéji álom kísérőzenéjét parodizálja. A parodizált művek mindegyike könnyed, áttetsző, lebegő. Bezzeg az elefántok...

6. tétel: A kenguruk (7:34) a két zongora bilentyűin futkároznak.

7. tétel: Az aquarium (8:30) tétel egy békés, halványan megvilágított akvárium hangulatát idéző tétel, amiben nagy szerepe van az üvegharmonikának. A halak hangjait nem sikerült megszólaltatni... (A videó automatikusan folytatódik a következőben: https://www.youtube.com/watch?v=YL-bBj4_8ME&index=2&list=PLCF0FBB50E67F9E40).

Ligeti György
(1923–2006)

8. tétel: A hosszúfülűek 01-től. Búbánatos szamarakat utánoz két hegedűs.

9. tétel: A kakukk az erdő mélyén (0:44). A zongorák lírai játéka felett a klarinét kakukkol.

Szergej Prokofjev
(1891–1953)

Camille Saint-Saëns
(1835–1921)

10. tétel: A madárház (3:20). Míg a háttérben a vonósok a dzsungel rejtélyes hangjait szolgáltatják, a fuvola különböző madárhangokat jelenít meg.

11. tétel: A zongoristák (4:28). Ez az „állatfaj” ugyan nem szerepel a zoológiában, de a zongoristák, a szerző szerint az emberi faj jellegzetes alakjai. A korabeli zongoraalkalások stílusában skáláznak, ujjgyakorlatokat gyakorolnak, könyörtelenül kikapcsolva.

12. tétel: Kövületek (5:52). Fossziliának hívják minden ősmaradványt, megkövesedett állati vagy növényi őskori leletet, ez esetben vi-

szont Saint-Saëns elsősorban emberi csontokra, csontvázakra utal. A tétel nagyon hasonlít a szerző „Haláltánc” című művére, ahol a kártyázó csontvázak csontjainak zörgése adja a katógó hangot. A tétel számos idézetet tartalmaz, francia dalokat, mondókákat, köztük a nálunk „Jöjj el kedves Téliapó” szöveggel énekelt francia gyermekdalt, és Rossini zenét: Rosina „Una voce poco fa” kezdetű áriáját.

A következő, 13. tételt mindenki ismeri, gyakori koncert- és ráadásszám: A hattyú (7:05). Szép gondonkaszóló személyesíti meg a fodrozódó vízen sikló kecses madarat.

A Finale mozgalmas, vidám zene, rövid idézetekkel az előző tételekből (<https://www.youtube.com/watch?v=18dFGcejbTQ&list=PLCF0FBB50E67F9E40&index=3>).

Állatokról szól az „Én elmentem a vásárba félpénzzel” kezdetű Kitrákotty mese című magyar népdal. Vikár Béla gyűjtötte, Kodály Zoltán két ízben is feldolgozta. Székelyfonó című daljátékában (itt a 6. dal: <https://www.youtube.com/watch?v=0PtqFKYFBhg>) és a Magyar népzene énekhangra és zongorára című gyűjteményében is megszólal (a II. kötet 7. dala: <https://www.youtube.com/watch?v=GDSqUtD8WTI>).

A témát a lap következő számában folytatjuk. ■

Források

Pándi Marianne: Hangversenykalauz 1-4.; Zeneműkiadó, Budapest, 1972-1980.

Zenei blogok, különösen Zubreczki Dávid Múltcore című blogja (<http://index.hu/kultur/zene/kateg/multcore>)

az Európai Allergológiai és Klinikai Immunológiai Akadémia kongresszusa
2017. június 17–21. — Helsinki, Finnország

EAACI
EUROPEAN ACADEMY OF ALLERGY
AND CLINICAL IMMUNOLOGY

